

Barweet nyēē /kikēēsirchi Iburaneek

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē:
Mēenkētāktōōs :chiichēē kisirē barwaani
nteenee isōōtē :biiko wōlēē wōō kule kisirē
:Ābōōlō. / Kēētwechē mbo nkinee Barnaaba
āk alak chēē chaang'. Nteenee /kikiiyēnchinē
kung'eetee kēnyiitaab 400 ākoy nyēbo 1600 KK, kule
Bāwulō :nyēē kisirē barwaaniitēnyi. /Kikēēsirē
kumanaaserwet :Yēerusālēm ām kēnyiitaab 70
KK, kuuyu kitākumiitē :biiko kuyeyēē kōrōsēek
Kōōtaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kibo :kōrōsēechoo
bēsyoōsyēkaab kirootyeet nyēbo kēny, mächē
:siriintoni kule kubēk :ng'aleechaa ām lēēkitō
(kur. 8:13).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Bo koomānuut
:barwaani ām Kirootyeet nyēē Lēēl. /Kikēēsirchinē
biikaab Kiriistō choo kiinkētē kiruutēk āk
ātēbuutēkaab Yuutayeek / ānkikēētākyinē miisin
biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeek. Kimächē
:bichu ām keel ake kōōyēēchi ntāsimuutēkaab
Yuutayeek. Ibānyboonyē :siriintēēt komoswookik
chēē chaang' chēē i-ārōōru kule kiikookeer
:kirootyeet nyoo lēēl kirootyeet nyoo bo
kēny. Ibooru mbo kule kichokootyiich :Yēesu
wōōrkooyoontiit tukul āk tukuuk tukul choo
kiwuu kitōōntōyēēn. I-ārōōru :komosta nyēbo
taay kurubta keey Yēesu āk malayikaanik.
Kikoonyitē :Yuutayeek choo kikiikoonkwel keey
(Farisaayeek) malayikaanik miisin, nteenee wōō

:Yēesu kusiir malayikaanichaa. Wōō mbo subak :Yēesu kusiir Muusa nyoo ki kāāntōōyiin nyēbo kwōng'uut ām bēsyōōsyēk choo kibo kirootyeet nyoo bo kēny anku inee :nyoo kiityooktēē Yuutayeek motwoornātēētaab Miisir. Kibkōrōs nyēē wōō :Yēesu nteenee ām kēelto nyēē teer ām wōlēē mii :mbo kibkōrōs choo wōōyēch chēbo kēny. Kichokutoow :Yēesu bēēlsēētaab kōrōsēēk ām kēelto nyēē lēēl ānku inee :kibkōrōs nyēē wōō kuchōōnēē barak ānkuwēētii kibchuulyo. / Kikiikeeree kōrōsēēk tukul choo kibo kēny choo / kikēēyēyē kēnyit ake tukul kōrōsyoontēēt akeenke, nto nyooto ku Yēesu nkityōōniin. Kichokutoow mbo subak :Yēesu kirootyeet nyēē lēēl āk biiko tukul ām kōōrēēt kusiir kirootyeet nyoo bo kēny nyoo /kikēēyēyēē Tulwēētaab Sinaay. Ng'ooraat :kirootyaani lēēl ām komoswookik chēē chaang' chēbo kirootyeet nyoo bo kēny. Nyēē tookunoot miisin ku nyēbo Cheremnyaa 33:31-34 nyēē twekaat ām barwaani bo Iburaneek 8:8-12.

Ikwēnyē :siriintēēt ām kurkeetaab 11 āk 12, biiko chēē kitookunootiin ām soboontaab biikaab Isrāyēēl ānkōōbooru kule icheek :chēē kikiikunam ng'aleekaab kāāyēnēēt. Itēryēēchēē :barwaani kāā-āmiisēēt nyēē mwooyē kule, “Okany kiirōōtootē Yēesu nyoo intōōwēēch kiikaasee keey Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta.” (Kur. 12:2)

King'āloolwēēch :Yēyiin kubununēē lakwanyii

¹ King'āloolchinē :Yēyiin kēny mbo kuuko areet chēē chaang' ām kēēlwookik chēē chaang' kubununēē *wōōrkooyikyii, ² nteenee ām

bēsyōōsyēchu bo lēt king'āloolwēēch kubununēē lakwanyii nyēē kiikurōōbchi kiy ake tukul. Lakwanaata :nyēē kiyēyēē :inee kōōrēēt barak āk ng'wēny. ³ Kēēkāsēē lakwanaa wōōyintaab Yēyiin. Inee :nyooto kerkeey Yēyiin bakeenke ānkubāwu kōōrēēt barak āk ng'wēny ām kāāmuukēywēēkaab ng'ālyoontēēnyii. Yu kāwokume sukōōtiliil biiko ām choolwookātēēng'waa, kuwēēchi keey kibkōōnkōy wokutēbunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul.

Wōō :Yēēsu kusiir malayikaanik

⁴ / Kikeeyey lakwanaa kunyōōr wōōyinto kusiir malayikaanik. / Kēēkuurē inee kule Lakwataab Yēyiin, kaayna nyēē wōō kusiir nyēbo malayikaanik. ⁵ Ara, *malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule, “Inyiing' lakwanyuu!

Kāāyēku ra kōōn.”?†

Mānāāmwooy yēēt ake :Yēyiin kurubta keey malayikeet kule,

+Māāyēku kwaan

ānkuyēk lakwanyuu.”†

⁶ Nto subak yu kēēyook :Yēyiin lakwanyii ki-booreet kuchō kōōrooni, kimwooy kurubta keey lakwanaa kule,

“Kukutunkyi :malayikaanik tukul inee.”*

1:2 Yoowa. 1:3; Ibu. 3:6   **1:3** Yoowa. 1:14; Yoowa. 14:9; Kolos. 1:15; Ibu. 8:1   **1:4** Filib. 2:9   † **1:5** Tyēēn. 2:7   † **1:5** 2Sām. 7:14   **1:5** Mat. 3:17; Yēyuut. 13:33; Ibu. 5:5   * **1:6** Kwoonēē :ng'aleechu Kiruutēk 32:43 ām wēēksēēt nyēbo kuutiitaab Kirikiik. **1:6** Tyēēn. 89:27

7 Kurubta keyy āk malayikaanik /kikēemwooy kule,

“Kiiyookiintēetaab Yēyiin mbo :wusōōnēēt†
ānku motwooriintēēnyii :nkinee iileet.”†

8 Nto kurubta keyy āk Lakwataab Yēyiin /
kēemwooyē kule,

“Wēētii :bāytooyiisyēēng'uung' ākookoy oō, Yēyiin!
Ibāytēē :inyiing' biikuuk manta.

9 Ichāmē :inyiing' kiyēē bo man,
-āmēēriiku ng'al chēbo rōkōs.

Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kung'aabing',
ānkukōōning' ng'erekweek kusiir bāytooyiin
ake tukul.”†

10 /Kikēemwooy subak kule,

“Ām taayta, 'kiiyey :inyiing' Mokoryoontēēt
kōōrēēt wōlēeb ng'wēny
ankiiyey nkinee wōliin bo barak.

11 Mākubot :barak āk ng'wēny,
nteenee imiitē :inyiing' ākookoy.

12 +Mākung'ētyo kuu sira nyēē yoos
ankiimaman kuu kōōtiit nyēē kibsānkāti
nto yityo ikeeree alak chēē leelach.

Nteenee inyiing' ku nyooto bo kwaak
nyēē mākyo iyoosiitu bēsyēēt ake.”†

13 Ara malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi
:Yēyiin kule,

“Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.”?†

---

† 1:7 Ng'ālyoontēēt 'malayikeet' ām kuutiitaab Kirikiik āk Iburaneek kōōbooru kule 'kiiyookiintēēt'. † 1:7 Tyēēn. 104:4 † 1:9 Tyēēn. 45:6-7 † 1:12 Tyēēn. 102:25-27 † 1:13 Tyēēn. 110:1
1:13 Choos. 10:24; Mat. 22:44; Ibu. 8:1; 10:13

14 Ng'oo :malayikaanik nanyuun? Icheek ku tāmirmirook choo iyooktooy :Yēyiin ānkuyēētyēēchinē biiko choo mii /bokiirāroochē.

2

Māchāktōōs kēēkiilchi ng'ālyoontēētaab kaararaacheet

¹ Kunyi, māchāktōōs kēēkiilchi miisin ng'ālyoontooni kiikeekas, simakiichabaayte.

² Iyyoong'ootiin :kiruutēkaab Yēyiin choo / kikēēmwoowu kubununēē malayikaanik. Yoo kameeywey :chii kiruutēchoo, kumisyinē / kiing'woonchi.

³ Yoo ākoo / kikiimuuchē / kiing'woonchi bichoo ii, +/ mākiing'woonchēēch acheek nyēē tyaa yoo kāmākēēyēbchi yit ng'ālyoontooni wōō bo kaararaacheet?

Kisimkwoom :Mokoryoontēēt ng'ālyoontooni ānkuchokōōrōōbērweēch :choo kikāsē kule kibo man.

⁴ Kiiboor mbo subak :Yēyiin kule man :ng'ālyoontoonoo kubununēē tukuuk chēbo kwōng'uut chēē teer ānkōōkoochi biiko rōōbēywēēkaab :Tāmirmiryēēnyii kuu wōloo māktooy :inee.

Kiyēk :Yēesu chii sukooraraacheech

⁵ Mānāāchōb :Yēyiin kule kubayta :malayikaanik kōōrooni lēēl nyi kēēng'ālōolēē. ⁶ Mii ām siruutēk :yēē mwooyē kule,

“Chii nkinee ku kiy nee ām wōlēē imiitē siiyiimēē keey

1:14 Tyēēn. 34:7; 91:11; 103:20   **2:2** Yēyuut. 7:53   **2:3** Ibu. 10:29; 12:25   **2:4** Yoowa. 2:11; 10:37-39; Yēyuut. 15:12; 19:11; 1Kōōr. 12:4-11

ānku kiy nee siibirtoochinē nkur?

7 Ānkoo 'kiiminiing' chii ām bēsyoōs chēē ng'ēri ām
wōlēē mii :malayikaanik,
'kiikoochi wōōyinto āk koonyit.

8 Kiiyey kubayta tukuuk tukul.”†

Yoo / kēēmwooyē kule 'kubayta tukuuk tukul',
māmii :kiy nyēē mābāytooy. -Mākēēkāsē raat
kubāytooy :biikaab Kiriistō tukuuk tukul,
9 nteenee kēēkāsē Yēēsu nyoo / kikeeyey
kuming'it bēsyoōs chēē ng'ēri ām wōlēē
mii :malayikaanik, / kukāākiikoochi wōōyinto
āk koonyit, kuuyu kime kubo biiko tukul ām
chamateetaab Yēyiin.

10 Kiyey :Yēyiin kiy ake tukul ānkuriibē. Kunyi,
kimisiyinē kunyalil :Yēēsu sukuyeyakay :kiyēē
kichōb :Yēyiin ānkōrēētōot bichu chaang' bo
Kiriistō bokunyōōr :nkicheek wōōyinto. Kunyoo,
Yēēsu :nyēē kiiyootyi biiko kēēltaab kaararaacheet.

11 Boonto :Yēēsu āk biiko choo itiliilē :inee kwaan
akeenke. Neennyi, māmuyē :Yēēsu kukuur bichoo
kule mbo ng'eetaabiya. 12 Mwoochinē kule,

“+Maachaayte kaayneeng'uung' ām wōlēē mii
:mbo ng'eetaabiya

ānkāāsiltēēniing' wōlēē kēēruruukyi keey :bi-
iko.”†

13 Mwooyē subak kule,

“+Māākoosēē keey inee.”†

Tāsē taay kumwooyē kule,

---

† 2:8 Tyēēnwookik 8:4-6   2:8 1Kōōr. 15:27   2:9 Filib. 2:8-9
2:10 Room. 11:36; Luuka 24:26; Ibu. 5:8-9; 7:28; 12:2   2:11 Mat.
25:40; Māārko 3:35; Yoowa. 20:17   † 2:12 Tyēēn. 22:22   † 2:13
Isa. 8:17

“Āboontē keey leēkōōk chēē kōōkukōōno :Yēyiin.”†

14 Kiyēk :nkinee Yēesu chii kukerkeyiit :lōkōchooto sukung'eet kōōbēl :meenyii kāāmuukēywēēkaab Kibrōkōsyoontēēt choo yibu meet, 15 nto yooto, kootyaakta biiko choo kirātootiin ām muyātēētaab meet. 16 Kubooyiit man, kimāchokōōtyooktooy :Yēesu malayikaanik, nteenee kichokōōtyooktooy biiko choo tinyē kāāyēnēēt kuu Abraam. 17 Kunyi, kimāchāktōōs kukerkeyiit :Yēesu chii sukung'eet kuyēk kibkōrōs nyēē wōō nyēē riirēē biiko /ānkiikoosēē keey ām yiisyēētaab Yēyiin. /Kikeebakach /sikēēnyōōchi kaat biiko tukul ām choolwookātēēng'waa. 18 Imuuchē raat kuyēētyēēchi biiko choo /kakeetyem, kuuyu /kikeetyem nkinee /ankiinyaliil.

3

Wōō :Yēesu kusiir Muusa

1 Mbo ng'eetaabiya choo kikuurook :Yēyiin ankootabaanaak ōyēku cheechii, ōsōōtyēēchi baa kiyēē /kiibooru yoo /kēēmwooyē kule kichokuyēk :Yēesu *Lēbkēēyiintēēt ānku *Kibkōrōs nyēē Wōō. 2 Kikoonyit :inee Yēyiin nyoo kitōōlē kuyēchi yiisyooni, kuu yoo kikoonyitē *:Muusa Yēyiin kōōntōōchi biikyii. 3 Kuu yoo /kēēkoonyitē chiito nyoo kitēēchē kōōto kusiir kōōto nkit, /kēēkoonyitē Yēesu kusiir Muusa. 4 Tinyē :kōōt ake tukul tēēkiin,

---

† 2:13 Isa. 8:18 2:14 Yoowa. 1:14; Toowu. 3:15; 1Kōōr. 15:54-57; 1Yoowa. 3:8 2:16 Yoowa. 8:39; Room. 4:16; 9:6-8; Kala. 3:7, 29
2:17 Filib. 2:7; Ibu. 5:2; 1Yoowa. 2:2 2:18 Ibu. 4:15 3:1 Ibu. 4:14 3:2 Kāāyiit. 12:7

nteenee Yēyiin :nyēē tēēkiintēēt nyēē wōō kusiir tukul. ⁵ Kikoonyitē :Muusa Yēyiin kōōntōōchi biikyii ānkyoorōōru ng'aleek chēē kimākōōboor :Yēyiin ām kēnyiisyēk choo kimii bokukwoonii. ⁶ Nteenee kikoonyitē :Yēesu Yēyiin miisin kuu kibooreetyeet ām biikaab Kiriistō. Acheek :bichooto bo Kiriistō, kātikoo baateey kēētāsē taay kēēkiilchinē ānkēēng'erēkyinē kiyoo kiikēnē keye.

Ōriib keye simōōchuunnyēē Yēyiin

⁷ Ōnkēt :akweek kule mwooyē :Yēyiin kubununēē Tāmirmiryēēnyii kule,

“Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:

⁸ -Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo
ām bēsyoōsyēkaab /kikēētyēmē ām suurkwēēn.

⁹ Kiyyiimaa :mbo kuukoong' kutyēmoo,
ānkoo kikiikukasaan ng'aleekaab kwōng'ut
choo kyāāyēyē.

¹⁰ Kunyi, king'woonchoo :ātēbuutēkaab bichu ām
kēnyiisyēk artam
kut āmwoowu kule,

‘Mākoonyitoo :bichu
āmārubē mākuutēkyuu kwaak.’

¹¹ Kikwaanya keye :moo kut awaal keye kule,
‘Nkiryō, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo
kwāābērē wokukaalyanee.’ †

¹² Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, ōriib keye
simōōchoolwookēn ōchuunnyēē Yēyiin kut otay

3:6 Yoowa. 1:34; 1Kōōr. 3:16; Ēfēēs. 2:21; Ibu. 1:2; 4:14; 6:4-6; 7:3, 28; 10:21, 29 **3:8** Chuy. 17:7; Kāāyit. 20:2-5 **3:10** Kāāyit. 14:33 † **3:11** Tyēēnwookik 95:7-11 **3:11** Kāāyit. 14:21-23

okaasee keey. ¹³ Ōtitiirē keey kwaak yoo tākumii :bārooyinto simakentaak :choolwookātēēt oyaam mētēwoy. ¹⁴ Yoo kakeetas taay kiikoosēē keey Yēyiin ākoy bēsyēetaab lētuut kuu yoo kikēetoowu, +/ mābokēēbchēwēēch kiyēē kinyōōru :Kiriistō. ¹⁵ Ōrōōtootē kiyoo kātāāmwoowook kule, “Yoo ōmuuchē ra oyeb yiit okas kiyi mwoowook: -Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo ām bēsyōōsyēkaab tyēmiisyēēt kēēmiitē suurkwēēn.”

¹⁶ Mbo ng'oo :chēē kikas kiyēē kimwooy :Yēyiin ankukwiil? Ara, mā icheek :tukul choo kiing'eētēē :Muusa kōōrēetaab Miisir? ¹⁷ Ng'oo :chooto kinyēerchinē :Yēyiin kēnyiisyēk artam? Mā bichoo kikiikuchoolwookēn choo kibēkyinē suurkwēēn? ¹⁸ Ki ng'oo :choo kimwoochinē :Yēyiin ng'ālyoo nyēē ng'waa, kule, “Mākoy kukwa kanyuu bokiimuuny :tukul”? King'āloolēē bichoo kikōchōnkyinē inee. ¹⁹ Kēēkāsē nanyuun kule kuuyu maneekaasee keey :icheek Yēyiin, mānāāchut wōloo / kikēēkuurtoochinē kule mābokunyōōr kāāmuung'to.

4

Kāāmuung'taab biikaab Kiriistō

¹ Okany kēēriib keey, sukunyōōr :chii ake tukul kiyoo tākukuurtoowēēch :Yēyiin kule +makeebe kanyii bokiimuuny tukul. ² Kookeekas lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu yooto kikāsē :bichooto. Nteenee mānāāyēētyēēchi :lōkōōywēchoo bichoo kuuyu kitay kōōyēnchi ng'aleechaata kikāsē.

³ Acheek nkit choo kiikoosēē keey inee :chēē kēēbēētii Kaab Yēyiin bokiimuuny. Nto kurubta keey āk choo mănēēyēnchi inee, kimwooy :Yēyiin kule,

“Kikwaanya keey :moo kut awaal keey kule,

‘Nkiryō, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē wokukaalyanee.’ ”

Kimwoowu :Yēyiin ng'aleechu ānkoo sinee kichōboot :kāāmuung'ooto kuchakee keewaany :inee kuyey kōōrēēt. ⁴ Mii :yēē mwooyē

ām siruutēk kurubta keey ākoo bēsyēētaab tisab kule, “Kiimuuny :Yēyiin ām bēsyēētaab

tisab kukaakoowaany yiisyēēnyii.”† ⁵ Ānkoo kichōboot :wōlēē / bokiimuunyēē, kimwooy :Yēyiin kule, “Mākoy kuba wōloo bokōōmuunyēē.”

⁶ Mānāābokōōmuuny :biiko choo kibo taay choo kikas lōkōōywēk kuuyu mănāākōōyēnchi :icheek lōkōōywēchooto. Nteenee biiko choo

kiikoosēē keey inee :chēē / kēēchāmchinē bokōōmuuny āk Yēyiin. ⁷ Kiikusātyi :Yēyiin bichu

bēsyēēt bokōōmuuny āk inee nto bēsyoonoto ku raat. King'āloolē :Yēyiin kubununē *:Tāwuti

kukaakukeeyta :kēnyisyēk chēē chaang' kuchakee katay :bichoo bokōōmuunyēē wōloo kichōbchinē Yēyiin. Kimwooy ng'aleechu / kātākēēmwoowook kule,

“Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:

-Mooyaam mētēwoy.”

⁸ Nto kikiiyiitita :Chooswa biiko wōloo kibokōōmuunyēē, nto mēēbērē king'āloolēē :Yēyiin subak bēsyēēt ake nyēbo kāāmuung'to.

† **4:4** Toowu. 2:2   **4:8** Choos. 22:4

9 Kunyi, mii :kāamuung'to nyēbo biikaab Kiriistō. 10 Chiito nyoo imuunyē āk Yēyiin kukāākōōmuunyēē :nkinee yiisyōōnuutēk kuu yoo kiimuunyēē :Yēyiin yiisyēēnyii. 11 Okany nanyuun keesyem wōlēē kiimuuktooy bokiimuuny āk Yēyiin. -Mātēwēchākoy :chii ake tukul kulumchi kōchōōng'nātēētaab chuut.

12 Boonto :kiyēē mwooyē :Yēyiin kāāmuukēywēēk ānkuyēyiisyē ākookoy. Ng'atiib :ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin kusiir rōōtwo nyoo litaat :wook tukwaay. Chutitooy :ng'ālyoontoonoo ākoy soboontaab chiito āriit, ānkōōbooru tēērchinooyēētaab kiyēē māchē :mooyēēt āk nyēē māchē :Tāmirmiryēēt. Ng'oonkyinē biiko kāāsōōtēywēēkwaa kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat. 13 Māmiitē :kiy nyēē wunyaat ām wōlēē mii :Yēyiin. Ng'aanyaat :kiy ake tukul ānkutooku ām taayeetaab Yēyiin nyoo mākōōtiilwēēch ng'aleek.

Yēesu kibkōrōs nyēē wōō

14 Okany nanyuun kēēkiilchi kiyēē kiyyēnchinē, kuuyu kēēboontē *kibkōrōs nyēē wōō nyoo mii kibkōōnkōy wōloo mii :Yēyiin. Nyooto ku Yēesu Lakwataab Yēyiin. 15 Riirēēnēēch :kibkōrōs nyoo wōō ām kuskuusyēēnyoo, kuuyu ānkoo kimāchoolwookēnoot, / kikeetyem inee ām keel ake tukul kuu wōloo / kēētyēmtēēch nkacheek. 16 Kunyi, yoo kēēmāchē /kēēyēētyēēchēēch, okany kiinookyi ng'echereetaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin

---

4:12 Isa. 55:11; Ēfēēs. 6:17; 1Bēt. 1:23; Ng'oong'. 1:16 4:14 Ibu. 2:17-18; 3:1, 6; 5:5-6, 10; 7:24-28; 8:1, 3, 6; 9:11 4:15 Ibu. 2:18; 5:2; 7:26; 9:12; 1Yoowa. 3:5

nyēē māmiitē :muyātēēt sukuyēētyēēchēēch ām
kiisaynyii āk chamateenyii.

5

¹ / Kēētōōlē kibkōrōs ake tukul nyēē wōō
kuchōōnēē wōlēē mii :biiko sukuyēchi Yēyiin
yiisyēēt kubo bichooto. Inēmchinē :inee Yēyiin
tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk kōōwuunto ng'ōōkisto
nyoo kiikuyey :biiko. ² Imuuchē kuriiree biiko
choo /kēēmoosē ānkukustooy kuuyu kuskus :nkinee.
³ Kiyooto :nyēē māchāktōōs kuyey :inee kōrōsēēk
kubo ng'ōōkiswookik cheechii āk chēbo biiko alak.

⁴ Māmii :chii nyēē tōōlē keey kuyēk kibkōrōs
nyēē wōō. Yēyiin nkityō :nyēē kuurē chiito kuyēk
kibkōrōs nyēē wōō kuu wōloo kikuurtooy *Āārōn.
⁵ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, mānāātōōlchi keey
:Yēēsu yiisyoono bo koonyit kuyēk kibkōrōs nyēē
wōō. Nteenee Yēyiin :nyēē kimwoochi kule,
“Inyiing' lakwanyuu.

Kāāyēku ra kōōn.”

⁶ Kimwooy subak ām yēēt ake kule,
“+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy,

kuu Mēlkisētēk.”†

⁷ Kumii :Yēēsu kōōrēēt, kisooyē kukuurchinē
barak kuriirchinē Yēyiin, nyoo kiimuuchē kusār
inee. Kikāsyi :Yēyiin, kuuyu kiyibē keey ng'wēny
:Yēēsu ānkiikōōnēmchi keey Yēyiin. ⁸ Ānkoo ki Lak-
wataab Yēyiin :Yēēsu, ki ākoy kunyalil sukōōnkēt
kule koonyit ku kiy nee. ⁹ Yu keewaany :Yēēsu

4:16 Ēfēēs. 3:13; Ibu. 7:19; 10:19   **5:2** Ibu. 2:17-18; 4:15; 7:28

5:3 Laawi. 9:7; 16:6; Ibu. 7:27; 9:7   **5:4** Chuy. 28:1   **5:5** Ibu.

1:5   † **5:6** Tyēēn. 110:4   **5:6** Ibu. 6:20   **5:7** Māārko 14:32-42

5:8 Filib. 2:8; Ibu. 3:6; 4:15

yiisyēēt nyoo kichōbchinē :Kwaan, kuyootyi biiko choo ikoosēē keey inee *soboontaab kibchuulyo. ¹⁰ Kiyey kuu nyooto kuuyu /kikeetool inee kuyēk kibkōrōs nyēē wōō kuu Mēlkiētēk.

Ōkiilchi Kiriistō

¹¹ Ābērē nto taamwaay chēē chaang' kurubta keey āk ng'aleechuutēchu, nteenee wuuy kuuyu ōyēku biich chēē -mōōkāsē ng'al areet akeenke. ¹² Kāyēmāktōōs kukōōyēku kāānēētik, nteenee tōōmāchē /takiineetaak tukuuk choo kyōōtoowunēē. Yoo kātōō-āmē āmit chēbo biich chēē wōōyēch ōmāchē /takiikuuyeenaak chēēko. ¹³ Chii nyoo lwēē chē tāku leekwa nyoo -mēēnkētē kiyēē karaam āk nyēē miyaat. ¹⁴ Biiko :chēē imuuchē kwaam āmiikaab biiko chēē wōōyēch ku choo kiikooneet keey kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat.

6

¹ Okany keetas taay nanyuun kēēkich ām lōkōōywēkaab Kiriistō ānkēēsātyi komos kāānēētēywēēchoo kikēētoowunēē. Māyēmāktōōs /kēēkētyinē keey /kiinēētē kule /keeweeksee miyootyēt nyoo yibchinē biich meet, nto /kiineet kule kookaasee keey :chii Yēyiin. ² Mēērook kēēkētyi keey mbo subak kiineet chii kurubta keey āk bātisāniisyēēt, /kēētiinyēē biiko āwunnyēk, ng'eteetaab meet nto ng'woonintaab kibchuulyo. ³ Nteenee yoo kacham :Yēyiin, okany keetas taay āk kāānēētēywēēk alak yoo kacham :Yēyiin.

5:9 Ibu. 7:27   **5:10** Ibu. 4:14; 6:20   **5:13** 1Kōōr. 3:1-2; 1Bēt. 2:2   **5:14** Room. 16:19; 1Kōōr. 14:20; Ēfēēs. 4:14; Ibu. 13:9

4-6 Yoo kiikōōnkēt :chiitaab Kiriistō
 lēbkēyyēētaab Yēyiin ankiikuchamcham
 rōōbēywoontēētaab kibkōōnkōy ānkiikunyōōr
 Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ankuchamcham
 kāroomnyēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin,
 ankiikukas wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkaab
 kōōrēēt nyēē lēēl, nto yityo kutay Kiriistō,
 kumēētākōōmuuchāktōōs / kēēyisunēē wōlēē mii
 :miyootyēēt! Yoo kaakutay, kukerkey nyēē
 kaakuketita Lakwataab Yēyiin / bokēēkwērtoochi
 murtooywoontēēt /ānkiinchuruur.

7 Yoo keechiim :mbareet bēēkaab roobta
 ankuyey āmiik chēē yēētyēēchinēē keey :biiko choo
 choonē, mākōōbēruur :Yēyiin mbaraanaa. 8 Nto yoo
 kamayey āmit ānkubiityēē :kātooy nto ku wuuyo,
 kuchuboot :mbaraanaa +/ ānkumākiimukuusēē
 maata lētuunoo.

9 Chōōrōōnuutēkyuu, ānkoo kāāmwoowu kuu
 nyooto, ānkētē kule ōyēyē :akweek ng'al chēē
 kāroomēch ōyēku biich chēē / kiikiiraraach
 kuchurta. 10 Iyyoong'unēē :Yēyiin manta yoo
 itilchinē biich ng'al. Māwuutyēē yiisyēēng'woong'
 āk chamateet nyoo kyōōboorchi inee ōyēētyēēchinē
 biikyii ānkutōōtāsē taay ōyēētyēēchinē bichoo.

11 Kiyēē mächē :mooyēnyuu ku kule ōkāng'u kubo
 kiyēē ōkēnēē keey sōōkich ākoy bēsyēētaab tabanta
 12 simōōburēn. Orub ātēbuutēkaab biiko choo
 kiikoosēē keey Yēyiin miisin ānkitinyē muytaayeet
 choo mii wokunyōōru kiyēē kiikukuurtoochi
 :Yēyiin.

Bo man :kiyēē kiikukuurto :Yēyiin

6:4-6 Ibu. 10:26-29; 12:25; 2Bēt. 2:20 6:8 Määrkō 4:7, 18-19

6:10 Ibu. 10:32-34 6:12 Ibu. 11:1—12:1

13 Yoo kimāchē :Yēyiin kōōtitiir kiyēē kikuurtoochinē Abraam, kōōwoonkyi ām mooyēēnyii kule makootyiiich kiyooto, kuuyu kimāmii :chii nyēē ki wōō kusiir inee nyēē kimēēmuuchē koowaal keey ām kaayneetaab chiichoo. 14 Kimwoochi kule, “+Māābēruuriing'. +Mēēnyōōru muchōkōrōōn chēē chaang'.”†

15 Kikānyiiis :Abraam ām muytaayeet ānkinyōōr kiyoo /kikēēkuurtoochinē. 16 Yoo iwoolchinē keey :chii kiito ake kutwēchē kiy nyēē iywēyē. Yooto mākunāmtoochi :ng'aleechaata. 17 Kuuyu kimāchē :Yēyiin kōōboorchi kāroomin biiko kule -mēēmuuchē kuweek ām kiyēē kiikukuurto, kōōkiimēē kiyoo kikuurtooy kaawaaleet. 18 Kunyi, kiyey :Yēyiin tukuuk āyēēng'. Kiiwoolchi keey ānkukuurto kōōbooru kule mākoy kuweechweech kiyēē kāākumwooy nto kōōbērbēēriis. Kiyey kuu nyooto sukōōtitiirēēch miisin acheek choo kiikēēmwēchi inee kukerekteech sikeēkōōbchi kiyoo kiikēēnēē keey. 19 Ititiirēēch :kiyoo kiikēēnēē keey kuu bōrōōwēēt nyēē wuuy miisin nyēē /kākēēkwiliilchi Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy. 20 Kiwo :Yēēsu Kitōōkiinoo kōōntōōwēēch kubuntēē ankeet nyēē /kikeeng'aree kōyoo sukusoom Yēyiin kunyōōwēēch kaat ām ng'ōōkiswookikyoo. Kunyoo nanyuun kiikuyēk :Yēēsu kibkōōrōs nyēēnyoo nyēē wōō ānkubo ākookoy kuu Mēlkiētēk.

7

Kibkōōrōs Mēlkiētēk

† 6:14 Toowu. 22:17 6:18 Kāāyiit. 23:19 6:19 Ibu. 9:3 6:20 Toowu. 14:17-20; Tyēēn. 110:4; Ibu. 4:14; 5:6, 10; 7:1-4

1 Ki bāytooyiintēēt :Mēlkisētēk nyēbo *kiriinkēētaab Sālēm ānki kibkōrōs nyēbo Yēyiin nyoo tōrōōr. Yoo kichōōnēē :Abraam booryēēt nyoo kiibēlē bāytooyik ang'wan, kutuuyēē :Mēlkisētēk ānkōōbēruur inee. ² Kiikoochi :Abraam chiichoo akeenke ām taman nyēbo tukuuk choo kibāru. Ibooru :kaaynaani bo Mēlkisētēk kule 'Bāytooyiintēētaab churtaayeet'. Ibooru :ng'ālyoontooni bo Sālēm kule tāloosyēēt. Kunyi boonto :Mēlkisētēk kaayneet ake subak nyēē / kēēkuurē kule 'Bāytooyiintēētaab tāloosyēēt'. ³ Māmii :yēē ibooru kwaaniitaab Mēlkisētēk nto ku kaamet āmāmiitē mbo :yēē ibooru areenyii, nto ku bēsyēēt nyēē / kikēēsichēē nto nyēē kimēē. Kibkōrōs :inee nyēē mātinyē toowunēēt nto wōlēē ng'etēē. I-ārōōru :yuutēyu wōlēē wuunto :yiisyēētaab Lakwataab :Yēyiin.

⁴ Ōsōōtyi baa :akweek wōōyinto nyoo kiboonto :Mēlkisētēk. Kiikoochi inee :kuuko Abraam akeenke ām taman nyēbo tukuukyii tukul choo kibārunēē booryēēt. ⁵ Kimākyinē :kiruutēkaab *Muusa / kēēyibchinē biiko choo bo kōōtaab kōrōsēēk akeenke ām taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto. Kinyōōrunēē :icheek tukuuchoo wōlēē mii mbo :biiko chuut alake ānkoo kibo :icheek tukul Abraam. ⁶ Ānkoo kimāchōōnēē :Mēlkisētēk kōōtaab kōrōsēēk nyoo kisālu Laawi, kikwēchi :Abraam akeenke ām taman nyēbo tukuuchoo kibāru. Kiibēruur :chiichoo bo kōrōs Abraam nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin bēruur. ⁷ Chiito kwaak nyoo ibēruurē ake ku wōō :nyooto kusiir nyoo / kākiibēruurē. ⁸ Ki biich buch :mbo kibkōrōs

chēbo kōōtaab Laawi, nteenee kinyōōru akeenke
 ām taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto :biiko.
 -Mēenkēt :chii wōlēē kichōōnēē :Mēlkisētēk āk
 wōlēē kiwokung'ētyi :soboonyii. ⁹ Imuuchē :ake
 kumwooy mbo kule kiikooyto :nkinee kōōtaab
 Laawi akeenke ām taman bēsyoonoo kubuntēē
 Abraam, ¹⁰ kuuyu yoo kituuytōōs :Abraam ākoo
 Mēlkisētēk, kitāku kēbuswoo :Laawi ām suweetaab
 kuukaanyii Abraam.

*/Kikeeweech kiruutēkaab Muusa āk bēēlsēētaab
 kōrōsēēk*

¹¹ Kiyēyē :mbo kibkōrōs chēbo kōōtaab Laawi
 yiisyēēng'waa kōōyyoong'unēē kiruutēkaab *Muusa.
 Nto kiimuuchē kuyey :kiruutēkaab Muusa biiko
 kuchurta ām bēēlsēētaab kōrōsēēk, nto kibo nee
 kōōyook Yēyiin kibkōrōs nyēē teer kuu Mēlkisētēk?
 Kiyēmē oob :kibkōrōs nyoo wōō nyēbo kōōtaab
 Aārōn? ¹² Kunyi, yoo /kaakiikeeree kōrōsēēkaab
 kēny kōrōsēēk chēē leelach / ānkiilēēliit mbo
 kibkōrōs, kumāchāktōōs / kiilēēliit nkicheek
 kiruutēk. ¹³ Wuu nyooto kuuyu kimāchōōnēē
 :Yēesu kōōtaab Laawi. Māmii :chii nyēē kiikuyēk
 kibkōrōs ām kōōto nyēē kichōōnēē :Yēesu.
¹⁴ Tookunoot kule /kikēēsichē Mokoryoontēnyoo
 kuchōōnēē kōōtaab Yuuta, āmāmii :yēē mwooyē
 :kiruutēkaab Muusa kule imuuchē kukwaanee
 :mbo kibkōrōs kōyi.

¹⁵ Kiyēē ityiichē :ng'aleechuutēchu ku kule,
 kōōkutook ra :kibkōrōs ake nyēē wuu Mēlkisētēk.
¹⁶ Mēēbērē / kikeerub kiruutyēēt nyoo ibooru
 kōōto nyēē māchāktōōs kukwoonēē :mbo kibkōrōs
 yoo /kikēēyēyē Yēesu kuyēk kibkōrōs. Nteenee

/ kikēyēyē kuyēk kibkōrōs kurubta keey āk
 kāāmuukēywēēkaab soboontaab kibchuulyo, ¹⁷ kuu
 yoo mwooyē :siruutēk kule,
 “+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy,
 kuu Mēlkisētēk.”

¹⁸⁻¹⁹ Kimēēmuuchē :kiruutēkaab Muusa kuyey chii
 kuchurta. Kunyi, /kikēēsātyi kiruutēchoo komos,
 kuuyu kikuskusēch ānki buch. Nto raat kiikēnēē
 keey kiy nyēē karaam kusiir nyiin ake. Tākyēech
 :kiyiitēnyi wōlēē mii :Yēyiin.

²⁰ Kiikiim :Yēyiin ām kaawaaleet kule yēku :Yēēsu
 kibkōrōs. Nteenee maneewaal keey yoo kiyēyē
 biiko alak kuyēk mbo kibkōrōs. ²¹ Kimwooy
 :Yēyiin kurubta keey āk Yēēsu kule, “Kaawaal keey
 āmēēbērē +maaweēch kāāsōōtēywēēkyuu: Inyiing’
 :kibkōrōs ākookoy.”

²² Kunyi, iyyoong’unēē :kiirootyeet nyēē lēēl Yēēsu
 ānkusiirē nyoo bo kēny.

²³ Ki chaang’ :mbo kibkōrōs choo kibo kōōtaab
 Laawi nyēē ki yoo kame :ake, kōōkēērē :ake.

²⁴ Nteenee, māky /kiikeer Yēēsu kuuyu soboot
 :inee ākookoy. ²⁵ Kunyi, kuu yoo soboot :Yēēsu
 ākookoy ānkusoochinē biiko, imuuchē nanyuun
 kooraraach kutukul choo yootyinē :inee kēēlto
 kukwa wōlēē mii :Yēyiin.

²⁶ Kibkōrōs nyēē wōō :Yēēsu nyēē imuukwēēch
 kiyēē kēēmāchē. Tiliil :inee nyēē mātinyē ng’ōōki.
 Kunyoo, /kikiinēmunēē wōloo mii :kibng’ōōkisiisyēk
 /ānkiitōrōōr ākoy wokutēbi āk Yēyiin ām kibkōōnkōy.

7:17 Tyēēn. 110:4; Ibu. 5:6   **7:18-19** Room. 3:20; 7:10, 24; 8:3;
 Ēfēēs. 2:15; 2Kōōr. 3:6-11; Ibu. 9:9   **7:22** Ibu. 8:6   **7:25** Room.
 8:34; Ibu. 10:14; 1Yoowa. 2:1   **7:26** Ibu. 4:15

27 Makerkeey :inee ākoo mbo kibkōrōs chuut alak choo wōōyēch choo kibēēlē kōrōsēēk ākookoy kubo ng'ōōkiswookikwaa kurook, nto yityo kookeer chēbo biiko. Nteenee, kiyey :Yēesu kōrōsyoontēēt akeenke baateey, nto nyooto kukime /sikēenyōōchi kaat biiko ām ng'ōōkiswookikwaa. 28 Kurubta keey āk kiruutēkaab *Muusa, /kikēētōōlē biiko buch kuyēk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Ānkoo kimii :kiru-utēchoo, kiiwaal keey :Yēyiin kutool lakwanyii kuyēk *kibkōrōs nyēē wōō nyoo churtaat ākookoy.

8

Kiirootyeet nyēē lēēl

1 Ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut ku kule, kēēboontē Kibkōrōs nyoo wōō nyoo mii āwutaab taay nyēbo Yēyiin ām kibkōōnkōy. 2 Yēchinē :inee Yēyiin yiisyēēt ām Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyoo kiyēytooy :Yēyiin āmēēbērē biiko. 3 /Kēētōōlē mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul kōōkoochinē Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk. Kunyi, kuuyu kibkōrōs nyēē wōō :nkinee Yēesu, kimāchāktōōs kōōkoochi Yēyiin kiy. 4 Kimēēmuuchāktōōs /keetool Yēesu kuyēk kibkōrōs yu kitākumii kōōrēēt kuuyu kimābo :inee kōōtaab mbo kibkōrōs choo kiinēmchinē Yēyiin tukuukaab kōrōsēēk kuu wōloo kimwooytooy :kiruutēk. 5 Kiyēyēē :mbo kibkōrōs yiisyēēt Kōōtaab Yēyiin nyoo mii wōlēēb ng'wēny ku kitōōntōyēētaab nyoo mii kibkōōnkōy. Kimwoochi :Yēyiin Muusa

7:27 Room. 6:10; Ibu. 5:3, 9; 7:25; 9:12, 26, 28; 10:10, 12; 1Bēt. 3:18

7:28 Ibu. 3:6   8:1 Tyēēn. 110:1; Yēyuut. 2:33; Ibu. 1:3, 13; 4:14; 10:12; 12:2

yoo kimāchē kuteech *Kēryēētaab Yēyiin kule, “Māchāktōōs ikas kule 'keeteech kiy ake tukul irub kuu wōloo kāāmwooytoowuung' ām lekem.”† ⁶ / Kiikiikoochi Yēēsu yiisyēētaab koomānuut nyoo bo Yēyiin kusiir nyoo kibo mbo kibkōrōs. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, karaam :kiirootypeet nyooto kiyēyē :Yēēsu kusiir nyoo kibo kēny. Irābchinē :kiirootyanaa tukuuk chēē kāroomēch chēē siirē tukuuk alak choo /kikēēkuurtooy.

⁷ Nto kimā kuskus :kiirootypeet nyoo kibo kēny, nto / kimākēēyēyē nyoo lēēl. ⁸ Kikas :Yēyiin kuskuusyoonoo, yooto kumwooy kule, “Mii :bēsyēēt kuchōōnii nyēē +maayey kiirootypeet nyēē lēēl āk biikaab kōōrēētaab Isrāyēēl āk chēbo Yuuta. ⁹ Mēēbērē makukerkeyiit :kiirootyanaani āk nyoo kyāāyēyē āk mbo kuukaanyii yoo kyāārēētootē icheek kung'eētyēē kōōrēētaab Miisir. Kuuyu manaarub :icheek kiirootyanaa, a-aste icheek. ¹⁰ Kiirootypeet nyēē +maayey āk biikaab Isrāyēēl ām bēsyōōsyēk choo kwoonii ku nyi: +Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi soboonwēkwaa. +Māāyēku Yēyiintēēng'waa ānkuyēk :icheek biikyuu. ¹¹ Māmii :chii ām icheek nyēē tākōōnēētē laatyenyii nto biikaab kang'waa kumwoochinē kule, 'Inkēt Yēyiin,' kuuyu mākōōnkētoo :biiko tukul kung'eetee lēēkōōk ākoy biiko chēē wōōyēch. ¹² +Māānyōōchi anii icheek kaat ng'ōōkiswookikwaa āmētoochi kutukul.”† ¹³ Yoo kimwooyē :Yēyiin kule 'lēēl' :kiirootyanaani kōōbooru

† **8:5** Chuy. 25:40   **8:5** Kolos. 2:17; Ibu. 9:2, 9; 10:1   **8:6**
Luuka 22:20; Ibu. 7:22; 8:13; 9:15; 12:24   † **8:12** Cherem. 31:31–34
8:12 Ibu. 10:16–17

kule kookuyoosiit :nyoo bo kēny. Nto kiy ake tukul nyoo yōōsiitu kumii wokubotē.

9

Kiiwut :Kiriistō Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy

¹ Kitinyē :kiirootyetaab kēny mākuutēk chēē kiiboorchinē biiko wōlēē yēytooy yiisyēetaab Yēyiin ānkimii nkinee *:Kōōtaab Yēyiin kōōrēēt. ² Kitinyē :kōyoo kisēēnkōōsyēk āyēēng' chēē /kikeeng'aree ankeet. /Kikēēkuurē yoo bo Yaama kule wōlēē tiliil. /Kikiitōōrē yooto kiito nyēē /kiikoochinē taariinek āk meeseet nyēē /kiikoochinē mukaatiinek choo /kiitāboonchinē Yēyiin. ³ /Kikēēkuurē wōliin bo Kitōōk kule wōlēē tiliil miisin. ⁴ /Kikiyiityinē kāābkōōrōs nyēē /kikeeyeyee *ta-aabuut nyēē /kēēbēēlēē tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny wōliin bo Kitōōk ānkoo sinee kimāmii wōlooto. Nteenee kimiitē :Sāāntukuutaab Kiirootyēt nyēē /kikiiluumee ta-aabuut Kitōōk. Kiboonto :sāāntukuunoo tērēetaab ta-aabuut nyēē kimii :maana āriit, kirōktaab *Āārōn nyēē kilēēlēē :toobtōōk āk rwoontōōk āyēēng' chēē tēbēlyēlēch choo /kikēēsirchi kiruutēk. ⁵ Kimii *:kēruubiik chēē /kikeekus chēē kikiikubuuyēē kebebaakwaa ng'echereetaab kiisayta ām mwēēnkoonoo. Mēēbērē maabanybaany raat ng'aleek tukul kurubta keey tukuuchu.

⁶ Ki yoo /kakeetet tukuuchoo tukul kuu nyooto, kubēētii bēsyo ake tukul :mbo kibkōōrōs yoo

---

9:2 Chuy. 26:1-3; 25:31-39, 23-30; Ibu. 8:5 **9:3** Chuy. 26:31-33; Laawi. 16:1-2; Ibu. 6:19; 9:7, 12; 10:20 **9:4** Chuy. 16:31-34; 25:10-22; 30:1-10; Kāāyiit. 17:6-11 **9:5** Chuy. 25:18-22

bo Yaama bokuyēyē yiisyēēng'waa. ⁷ Nteenee ki kibkōrōs nyoo wōō nkit :nyēē kiwēētii Kitōōk areet akeenke ām kēnyiit. Ki yoo wēētii, kuyibē ki-isēēnik kubo ng'ōōkiswookiyii ākoo choo kiyēyē :bi-iko kumēēnkētē.

⁸ Inēētēēnēech :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ng'aleechu kule yoo tākumii :Kōyoo bo Yēyiin ng'wēny, -mēēmuuchē :biiko chuut alake kōōwut Kitōōkiinoo.

⁹ Iboorwēēch :ng'aleechu raat kule -mēēmuuchē :tukuuk chēē / kikiikoochinē Yēyiin āk kōrōsēēk choo / kikēēbēēlē, kōōwuunto kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch ām mētēwookaab biiko. ¹⁰ Rubtooy keey :kiruutēk āk āmiisyēēt, yyēēsyēēt āk ntāsimumut chēē / kiiwuunootē keey. / Kikēēyēyiisyēē kiruutēchoo ākoy kut chokuyey :Yēyiin kiirootyēt nyēē lēēl.

¹¹ Neennyi, kichokuyēk :Kiriistō kibkōrōs nyēē wōō nyēbo tukuuk chēē kāroomēch choo kōōkutook. Kiiwut :inee Kōōtaab Yēyiin nyoo bo kibkōōnkōy nyoo / kimākēēyēyēē āwuun ankuchurtaat kusiir nyoo bo kōōrooni.

¹² Yoo kiiwutē :Kiriistō Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, mānāāwēeto kiisēēnikaab kwēyiyi nto chēbo wuunōōy, nteenee kiikooyto korotiikyii areet akeenke baateey sukuwālāng'wēēch ākookoy.

¹³ / Kyāānkēēyisēē biiko choo kilēēlootiin kiisēēnikaab kwēyiyiēk āk wuunōōk nto areekaab roorta, / kikiisōōtē kule / kāākiitiliil.

¹⁴ Bo kwōng'uut :yiisyēētaab Kiriistō kusiir ntāsimumut choo bo kēny.

9:6 Kāāyiit. 18:1-5; 28:1-8 **9:7** Laawi. 16:1-19; Ibu. 9:25; 13:11

9:9 Ibu. 8:5; 7:19 **9:10** Laawi. 11:1-47; 15:1-33; Kāāyiit. 19:1-22

9:11 Ibu. 4:14 **9:12** Room. 3:25-26; Ibu. 7:27; 9:25; 12:24; 13:12,

20; 1Bēt. 1:18-19 **9:13** Kāāyiit. 19:1-10, 17

Kiinēm keey ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kibchuulyo kuyēk kōrōsyoo nyēē churtaat ām wōlēē mii :Yēyiin. Kicham :kāāsōōtēywēēkyoo bo ng'ōōki kutākyēēch meet, nteenee kōōkōōtiliilēēch ra :korotiikyii sikeēyēchi Yēyiin yiisyēēt.

Kiityiich :korotiikaab Yēesu kiirootyēet nyēē lēēl

¹⁵ Kiyey :Yēyiin kiirootyēet nyēē lēēl yoo kimēē :Kiriistō / sikeēnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōkiswookikwaa chēē kiyēyē kumii ng'wēnyuutaab :kiirootyāanaa bo kēny. Kiyey kuu nyooto sukunyōōr :biiko choo kuurē :Yēyiin bērrurtaab kibchuulyo nyoo kikuurtoochinē.

¹⁶ Yoo kamwaayta :chii yoo kaakuriik kume / kēērōōbchi biiko alak tukuukyii, mānyōōru :bichoo tukuuchoo ākoy yoo kāākutook man kule kaakume :chiichooto.

¹⁷ Nāmtoochinē :ng'ālyoontoonoo yoo kaakume :chiito amēēbērē yoo tākusoboot.

¹⁸ Ki yoo sukunāmtoochi :kiirootyēet nyoo kibo kēny, ki ākoy / keebakach :tyoony. ¹⁹ Yu kikiikumwoochi *:Muusa biiko kiruutēk tukul, kunam sokēēkaab *yuusob nyēē /kikeenaankuyee sabur chēē sālootiin nyēē arraa ankooluumta kiisēēnikaab wuunōōk āk chēbo kwēyiyēk* chēē / kikeetasee bēēko ānkuyisēē kitaabuutaab kiruutēk āk biiko tukul ²⁰ kumwooyē kule, “Kiisēēnik :chu chēē ikiimē kiirootyēet nyoo mwooyē :Yēyiin kule orub.”†

²¹ Kiyisēē :Muusa subak kiisēēnik Kēryēētaab Yēyiin āk tukuuk tukul choo / kēyēyiyisēē ām wōlooto. ²² Mwoowēch

---

9:14 Room. 7:5-6, 24-25   **9:15** Ibu. 8:6   * **9:19** Mātinyē :siruutēk alake ng'aleechu: 'āk chēbo kwēyiyēk'.   † **9:20** Chuy. 24:8

:kuruutēkaab Muusa kule / kēēyēyiisyēē kiisēēnik / kiitiliilēē tukuuk chēē chaang'. Māmii mbo :nyooyeetaab kaat yoo māmii :kiisēēnik.

²³ / Kikiitiliilēē *Kōōtaab Yēyiin nyēbo kōōrooni kiisēēnik ku kitōōntōyēētaab Kōōtaab Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy. Nteenee tēērchiintōōs :Kōōtaab Yēyiin bo kibkōōnkōy āk nyi mii kōōrooni kuuyu mächē :nyoo bo kibkōōnkōy kōōsyoontēēt nyēē kiimoot miisin. ²⁴ Mānēēwut :Kiriistō Kitōōkiinoo bo Yēyiin nyoo kiyēyē :biiko ānku kitōōntōyēētaab nyoo bo man, nteenee kiwēēwēech :inee wōlēē mii :Yēyiin suwokōōyyoong'wēech. ²⁵ Mēēbērē kiiwut :Kiriistō kibkōōnkōy areet chēē chaang' kōōkooyto keyy kuu wōloo kiiwutitooy :kibkōōs nyēē wōō Kitōōkiinoo bo kōōrooni ām kēnyiit ake tukul kuboontotē kiisēēnikaab tyoong'in. ²⁶ Nto kiwuu nyooto, nto kiikunyalilaan :Kiriistō areet chēē chaang' kuchakee yoo /kikēēyēyēē kōōrēēt. Nteenee kiinēm keyy :Kiriistō areet akeenke baateey yu kikiikuriik :tabanta kuyēk kōōsyoo sukōōsyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto. ²⁷ Mēē :chii ake tukul meet akeenke, nto yityo kōōtiilchi :Yēyiin ng'aleekyii. ²⁸ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kichamta keyy :Kāārārookiintēēt kume meet akeenke sukōōnēmto ng'ōōkiswookikaab biiko chēē chaang'. Mākuchō subak :Kāārārookiintēēt āmēēbērē chokōōnēmu subak ng'ōōkiswookikaab biiko, nteenee chōōnii chokōōrāroochē biiko choo ikēnēē keyy inee.

9:22 Laawi. 17:11   **9:23** Ibu. 8:5   **9:26** Ibu. 7:27   **9:28**
 Māārko 10:45; Yoowa. 1:29; Kala. 1:4; 1Tēm. 2:6; Ibu. 9:14, 26; 10:10,
 12, 14; 1Yoowa. 2:2

10

¹ Ki kitōontōyēēt :kiruutēkaab *Muusa nyēbo
 tukuuk chēē kāroomēch chēē kimii kukwoonii.
 -Mēēmuuchē :kiruutēchooto āk kōrōsēēk choo yibu
 :biiko / sikēēbēēlē kwaak ām kēnyiit ake tukul
 kuyey bichoo kuchurta. ² Nto kiiwuuntoochinē
 :kōrōsēēchoo bichoo ng'ōōkiswookikwaa kutukul,
 nto kiiyyoong'tooy :bēēlsēētaab kōrōsēēk
 ānkuwuutyēē ng'ōōki ake tukul nyēē kiikuyey.
³ Kiisōōtyinē buch :bēēlsoonoo bo kōrōs biiko
 ng'ōōkisng'waa ām kēnyiit ake tukul, ⁴ kuuyu
 kimēēmuuchē :kiisēēnikaab wuunōōy āk chēbo
 kwēyiy kōōwuunto ng'ōōkiswookichoo. ⁵ Kunyi, yu
 kichōōnii :Yēēsu kōōrooni, kimwoochi Yēyiin kule,
 “Kimēēmāchē bēēlsēētaab kōrōs āk tukuuk chēē /
 kēēkōōniing',
 nteenee kiichōbwoo bōōrto ākooytē.
⁶ -Mēēng'ērēkyinē kōrōsēēk choo /kēēbēēlē kutukul
 nto ku choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto.
⁷ Yooto amwaay kule,
 'Āchōboot ōō, Yēyiin,
 ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey,
 kuu wōloo mwooytooy :siruutēk kurubta
 keyy anii.' ”†
⁸ Kinyooyee kumwooy kule, “Kimēēng'ērēkyinē
 tukuuk chēē / kēēkōōniing' āk tyoong'in choo /
 kēēbēēlēē kutukul nto kōrōs choo /kiibuuktēē
 ng'ōōkisto.” Kimwooy kuu nyooto ānkoo /kikēyēyē
 kōrōsēēchu kurubta keyy āk wōlēē wuu :kiru-
 utēk. ⁹ Nto mii yoo, kumwooy kule, “Āchōboot ōō,
 Yēyiin, ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey.”

10:1 Kolos. 2:16-17; Ibu. 7:18-19; 8:5   **10:3** Ibu. 9:7   † **10:7**
 Tyēēnwookik 40:6-8

Kunyoo, kiinēmto :Yēyiin kiirootyeet nyoo kibo kēny ankookeeree kiirootyeet nyēē lēēl. ¹⁰ /Kiki- itililēēch kuuyu kiyey :Yēesu Kiriistō kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin ānkōōkooyto soboonnyii kunyil akeenke baateey.

¹¹ Yēyē :mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeek yiisyēēt bēsyō ake tukul kubēēlē kōrōsēēchooto areet chēē chaang' amēēmuuchāktōōs kōōnēmto :bēēlsooni bo kōrōs ng'ōōkiswookik. ¹² Nteenee, yoo kiikooytooy keey :kibkōrōs nyēēnyoo areet akeenke baateey, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. ¹³ Mii wōlooto raat kukānyiiisēē ākoy bēsyēēt nyēē +/ mākiisyēētēē buunikyii.† ¹⁴ Kiyey :meetaab Yēesu nyoo kiinēmu keey kunyil akeenke sukuchurta ākookoy :biiko choo /kōōkiitāboonchi Yēyiin.

¹⁵ Chāmchiintōōs :nkinee Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk ng'aleechaa kumwooyē kurook kule, ¹⁶ “Kiirootyeet :nyi nyēē +maayey āk bichoo ām bēsyōōsyēk choo kwoonii. +Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi soboonwēkwaa.”

¹⁷ Nto yityo, kumwooy kule, “+Māāmētoochi ng'ōōkiswookikwaa āk choolwookātēēng'waa.”

¹⁸ Yoo /kāākēēnyōōwēēch kaat nanyuun, mēēbērē tākumāchāktōōs /kēēbēēlē kōrōs.

Okany kēēlēēkityi Yēyiin

¹⁹ Mbo ng'eetaabiya, kēēbēētii nyēē -mākēēmuuytōōsīi Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, kuuyu kiwasta :Yēesu korotiikyii

10:10 Ibu. 7:27

10:11 Kāāyīit. 28:1-8

10:12 Ibu. 8:1

† **10:13** Tyēēn. 110:1   **10:13** Choos. 10:24; 1Kōōr. 15:25; Ibu. 1:13   **10:17** Cherem. 31:33-34; Ibu. 8:10-12

kubo acheek. ²⁰ Kiyootwēech :inee kēēlto nyēē lēēl nyēē irēētootēēch ākoy wōlēē mii :Yēyiin kēēbuntēē ankeet nyoo kikiiyeel Kitōōkiitaab Kōōtaab Yēyiin. Kēēli lēēl ku Yēēsu nyoo soboot. ²¹ Kēēboontē kibkōrōs nyēē wōō nyoo bāwēēch. ²² Okany kēēlēekityi Yēyiin ām manta kiikoosēē keey inee kutukul, kuuyu / kiikēēyisēēnēēch korotiikaab Yēēsu / ānkiiwuunēēnēēch bēēko chēē tiliilēch, simēētākiiisōōtē tukuuk chēē miyootēch choo kikeēyēyē. ²³ Māchāktōōs kēēkiilchi miisin kiyēē kiikēnēē keey, kuuyu Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey :nyēē kikuurtooy kiyooto. ²⁴ Okany kiirōōtootē wōlēē +mākiititiirtooy keey ām chamateet ānkēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch. ²⁵ -Mookany keebakaakte tuuyōōsyēkyoo choo bo kwaak kuu yoo kiikubakaakta :alake. Okany kiikiimē keey miisin, kuuyu ōkāsē kule miitē kulēēkitiitu :bēsyēētaab tabanta.

²⁶ Nto yoo kāākēēnyōōru ng'ālyoontēētaab manta ānkēēkwētyi kēēyēyē ng'ōōkisto, māmii :kōrōsēēk alake tukul chēē tākōōwuuntoowēēch ng'ōōkiswookichoo. ²⁷ Kēēkānyoonu / kiiruusteeneech mayaa yong'oos nyoo mākōōmukuus buunikaab Yēyiin! ²⁸ Ki yoo katay :chii kurub kiruutēkaab *Muusa -/ mākēēiriirēē nteenee / kikeēbākāchē yoo biiko āyēēng' nto ku sōmōk :chēē kikāsē ng'aleechaa. ²⁹ Mākung'woonchi nyēē tyaa :chiito nyoo kamoonta Lakwataab

---

10:19 Room. 5:2; Ēfēēs. 3:12; Ibu. 4:16; 9:8   **10:20** Mat. 27:51; Ibu. 9:3, 14-15   **10:21** Ibu. 4:14; 3:6   **10:22** Ēsēk. 36:25; Ēfēēs. 5:26   **10:23** 1Kōōr. 1:9; Ibu. 4:14   **10:24** Ibu. 13:1   **10:25** Yēyuut. 2:42; 1Kōōr. 1:13; Filib. 4:5; Ibu. 1:13   **10:27** Isa. 26:11; 1Tēēs. 1:5-10; Ibu. 9:27; 12:29   **10:28** Kiruu. 17:6-7; 19:15

Yēyiin ankuchwees korotiikaab kirootyeenyii choo kiitiliilē chiichooto. Kōōkōōng'woonchi :chiichoo sōō, nyēē tyaa Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kiisayta! ³⁰ Kiinkētē :acheek Yēyiin nyoo kimwooyē kule, “Anii :nyēē āyooku.”† /Kēēmwooyē subak kule, “Mākōōtiilchi :Yēyiin biikyii ng'aleek.”† ³¹ Yong'oos sōō, nyēē tyaa yoo /kākiirēkēērchiing' āwunnyēkaab Yēyiin!

Māchāktōōs ōmuytoochi

³² Osoot bēsyōōsyēchoo kibo taay yoo kyōōnyōōru lēbkēēyyēētaab Yēyiin. /Kikēēwusook nyēē kōrōōm, nteenee kyoomuyte. ³³ Kimii mbo :bēsyōōsyēk alake chēē /kikēēmōrook /ānkēēwusook, nto ām bēsyōōsyēk alak kyōōtiyē mbo ng'eetaabkoomēt choo /kikēēyēchinē ng'aleechaata. ³⁴ Kyōōkāsyinē kiisayta biikaab Kiriistō alak choo /kakeerat ānkyōōng'ērēchē mbo yoo /kikiinēmunēēnook tukuukwook, kuuyu kyōōnkētē kule ōboontē kiyēē karaam kusiir tukuuchooto ānku nyēē mābēku.

³⁵ Kunyoo, otas taay ōkoosēē keey Yēyiin nyoo mākutuwēnēēnook kiy nyēē wōō miisin.

³⁶ Māchāktōōs ōyēyē kiyēē māchē :Yēyiin ām muytaayeet sōōnyōōru kiyēē kikuurtoowook.

³⁷ Mwooyē :siruutēk kule, “Mākuchō ām lēēkitō :nyooto chōōnii nyēē -mēēkooyē keey.

³⁸ Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii. Nteenee -māāng'ērēkyinē yoo

---

10:29 Ibu. 6:4-6   **10:29** Māārkō 3:29; Ibu. 6:6; 9:12; 2:3   † **10:30** Kiruu. 32:35   † **10:30** Kiruu. 32:36   **10:34** Ibu. 11:26; 13:14; 1Bēt. 1:4-5   **10:36** Room. 5:3; Ibu. 3:14; 6:11-12; 12:1; Yāāk. 1:3-4, 12; 5:11; 2Bēt. 1:6

ituytuuyootē.”† 39 -Mākēēyēku akeenke āk choo ituytuuyootē ānkubootyootiin nteenee, kēēboontē keey choo ikoosēē keey Yēyiin ānkumii /bokiirāroochē.

11

Kaakaaseet

1 Yoo kiikoosēē keey Yēyiin kuyityiintōōs :kiyēē kiikēnēē keey ānkuyēyēēch :kaakaaseet kiikēnēē keey tukuuk chēē -/mākēēkāsē. 2 /Kikeeng'alaalee mbo kuuko nyēē karaam kuuyu kiikoosēē Yēyiin.

3 Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, kiinkēt kule yoo kimwooyē :Yēyiin ng'ālyoo, kuyeyakay :barak āk ng'wēny. Kikwaanee :tukuuk choo /kēēkāsē wōlēē mii :choo -/mākēēkāsē.

4 Kuuyu kiikoosēē keey :Ābēl Yēyiin, kuyey kōrōsēēk chēē kicham :Yēyiin kusiir choo kibo Kaayin. Kicham :Yēyiin kōrōsēēchoo, kōōbooru kule kichurtaat :Ābēl. Ānkoo kime :Ābēl, tākōōrwookyinē biich kubuntēē kaakaaseenyii.

5 Kuuyu kiikoosēē keey :Enok Yēyiin, /kēēyib kuwo kibkōōnkōy kusoboot nyēē /manaabokeekas subak. Nto kutoombo /kēēyibē Enok kuwo kibkōōnkōy, /kikēēmwooyē kule kikiikoong'ereech Yēyiin. 6 Māmii :chii nyēē ing'erēēchē Yēyiin yoo -mēēkoosēē keey inee. Nto chii nyoo mächē kulēēkityi Yēyiin, kumächāktōōs kōōyēnchi kule mi-itē :Yēyiin ānkutuwēnē biiko choo chēēng'ē inee.

---

† 10:38 Aabakuuk 2:3-4 10:38 Room. 1:17; Kala. 3:11 10:39 1Bēt. 1:9 11:1 Room. 8:24-25; 2Kōōr. 4:18; 5:7 11:3 Toowu. 1:1; Tyēēn. 33:6, 9; Room. 4:17 11:4 Toowu. 4:3-10 11:5 Toowu. 5:21-24

⁷ Kuu yoo kiikoosē keey :Noowa Yēyiin, kuteech mwēenkēt nyēē kiisob kanyii. Kikoonyit :inee kiyēē kimwoochinē :Yēyiin kurubta keey ākoo tukuuk chēē mānāatook bēsyēt ake. Kiiyēnchi :Noowa ām kēeli kule kimisyinē / kiikarbuus kōōrēt. Kichamta inee :Yēyiin kubo kaakaaseenyii.

⁸ Nto kuuyu kiikoosē keey :Abraam Yēyiin, kukoonyit yoo kimwoochinē :Yēyiin kule kuwuuchi kōōr nyēē kimēenkētē nyēē kimii wokōōkoochinē :Yēyiin. ⁹ Kiminy :inee kōōroonooto kikiikukuurtoochi :Yēyiin ku soboyiin. Kiminyē kēryōōnik ānkiminy :nkicheek mbo Isaka āk Yāākōbō kōōroonooto / kikēēkuurtoochinē. ¹⁰ Kikānyoonu :Abraam *kiriinkēt nyēē wētii kibchuulyo nyoo kimākusisin :Yēyiin ankuteech.

¹¹ Nto kuuyu kiikoosē keey :Saara nyoo ki sōōn Yēyiin, kunyōōr leekwa ānkoo ankikiikuy-oosiit miisin. Kiisoot :Saara kule yemaat / ki-ikoosē keey Yēyiin nyoo kikuurtoochinē inee leekweet. ¹² Kunyoo, kichokuyoot :chiito akeenke nyēē kikiikuriich meet, lēēkōōk chēē chaang' miisin kuu kookeelik nto ng'aayneetaab sakaramtee-taab araarayta.

¹³ Kibēk :bichu tukul chu kiikoosē keey Yēyiin kumānāānyōōr kiyēē kikiikukuurto :Yēyiin, ntee-nee kitoobēnchi buch wōlēē lōō ankukanyaan. Kichāmchiin kule ki sobooy :icheek ām kōōrēt. ¹⁴ Yoo mwooyē :biiko ng'aleek chēē wuu chuutēchu

---

11:7 Toowu. 6:13-27; 1Bēt. 3:20   **11:8** Toowu. 12:1-5   **11:9** Toowu. 35:27   **11:10** Ibu. 13:14   **11:11** Toowu. 17:19; 18:11-14; 21:2; Room. 4:19-20   **11:12** Toowu. 12:2; 2Kōōr. 1:9   **11:13** Mat. 13:17; Yoowa. 8:56

kōōbooru kule mii kukānyoonu kōōrēēt ake. ¹⁵ Nto kiisōōtyēēchinē :bichoo kōōroonoo kikwoonēē, nto kiiyēēyē. ¹⁶ Nteenee, kimāchē miisin :bichu kōōr nyēē karaaran miisin, nto nyooto ku Kaab Yēyiin. Kunyoo, ng'ērēchē :Yēyiin yoo kuurē :bichoo inee kule Yēyiintēēng'waa, kuuyu kiikuchōbchi bichooto *kiriinkēēt ām kibkōōnkōy.

¹⁷ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kicham kōōkooyto wērinyii akeenke baateey / keeyeyee kōōsēēk yoo kityēmē inee :Yēyiin, ¹⁸ ānkoo kikiikukuurtochi :Yēyiin kule, “Isaka :nyēē makuroobta siintaaryeeng'uung'.”† ¹⁹ Kiinkēt :Abraam kule imuuchē :Yēyiin koong'eetee biiko meet. Kunyi, /kikēēkētyi Isaka nyēē kitāmēē.

²⁰ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isaka Yēyiin, kiibēruurchi Yāākōbō āk Esaawu tukuuk choo kimii bokukwoonii.

²¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yāākōbō Yēyiin, kiibēruur wērikaab Yōōsēēf yooto kimii wokumēē. Kitiiyēē keey :Yāākōbō kirōknyii ankusaay Yēyiin.

²² Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yōōsēēf Yēyiin, kimwooy yoo kimēē wōlēē kimākōōrēētoonunto :Yēyiin Isrāyēēliik kung'eētyēē Miisir ānkumwooy wōlēē +/ mākēēriibto koyikyii.

²³ Nto kuuyu kiikoosēē keey :sikiikaab *Muusa Yēyiin, kuwuny inee ārook sōmōk. Maneeywey :sikiichoo kiyēē kikiikoobaraasta :bāytooyiintēēt kuuyu kikas kule kikaraaran :wēēroo.

11:16 2Tēm. 4:18; Chuy. 3:6, 15; Ibu. 13:14   **11:17** Toowu. 22:1-14; Yāāk. 2:21   † **11:18** Toowu. 21:12   **11:19** Toowu. 22:2, 5; Room. 4:21; 2Kōōr. 1:9   **11:20** Toowu. 27:27-29, 39-40
11:21 Toowu. 47:31—48:20   **11:22** Toowu. 50:24-25; Chuy. 13:19   **11:23** Chuy. 2:2; 1:22

24 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kutay yu kāwokuwōōyīit / kēēkuur kule wēritaab chēēbtaab bāytooyiintēētaab Miisir. 25 Kikwey :Muusa kunyalil āk biikaab Yēyiin kusiir kwoonyinkyi :ng'aleekaab leles choo māyitē wuy. 26 Kikas kule kikaykay / kēēwus kuu Kāārārōokiintēēt, kuuyu kikānyoonu miisin kiyēē +/ mākēētuwēnēē kusiir yoo kātānyōōru bāytit nyēbo Miisir. 27 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kung'eetee kōōrēētaab Miisir nyēē mānāāmuyēē kōōmātēētaab bāytooyiintēētaab Miisir. Kimuytoochi kuuyu wuu nyēē kikāsoonu Yēyiin nyoo -/mākēēkāsē. 28 Kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kumwoochi Isrāyēēliik kwaam *Saakweetaab Keeytaayeet ānkumwoochi kuyisēē kiisēēnik kurkootik simabakach *:malayikeetaab Yēyiin wērikaab Isrāyēēliik choo kibōōrēētōōk.

29 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kwaay Araarayta nyēē Arraa nyēē kiyey :Yēyiin kuyaam. Nto yu kibērē :Miisiriik kwaay, kubakach :bēēko. 30 Kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kōōmuutmuut kiriinkēētaab Yēērikō bēsyoōsyēk tisab, yooto kuluulcho :tōōtōōsyēkaab *kiriinkoonoo.

31 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Raa-ab nyoo ki chēēmurēnnyoo Yēyiin kutaach yōōtiikaab Isrāyēēliik. Kiyey :yooto -/makeebakach inee āk bichoo kikōchōnkyinē Yēyiin.

32 Ara, mataamwaay nee? Yibē āsiiswēk chēē

chaang' yoo kāālē ātētu kiyēē kiyey :Kiityōōn, Barak, Sāmsōōn, Cheefta, *Tāwuti, Sāmwēēl ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin. ³³ Kuuyu kiikoosēē keyy :bichoo Yēyiin, kubooryēē kōōrōōsyēk ānkōōbēl, kuyey kiyēē churtaat, kunyōōr kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin, kiimooltuutākiis :ng'ētuunyēk kumayeyee bichoo kiy, ³⁴ koomuukta kāāmuukēywēēkaab maata nyēē kiyong'oos ankuchililee chōōkiinēk. Kiweek :kuskuusyēētaab bichoo kuyēk kiimnātēēt. Kikōōrōmiitu ām booryēēt ānkōōsyēēnto lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake. ³⁵ Kitaach :kooruuk biikwaa chēē king'ēētyēē meet. / Kikiinyaliil bichoo alak / ankeebakach kuuyu kitay kumēto kaakaaseeng'waa kumāchē kule / sikiing'eetee meet sukunyōōr soboonto nyēē karaam kusiir nyoo bo kōōrooni. ³⁶ / Kikiintosuur alak / ānkēēbir, / keerat alak / ankeekerta kāābrātiisyō. ³⁷ / Kikeewiiree alak rwoontōōk kumēēyo, / keemurmuree alak musumēēnoonik, nto alak / keebakachee chōōkiinēk. Kiilaach :alake mākatōōkaab kēēchiir āk ng'oroor. Ki bānoon ānkōōmbāchootē, nyēē kiwusootiin ānkunyālilootiin. ³⁸ Kiming'ootē suurkwēēn, lekemoos, kēbēnoon ānkuwunyootēē keyy ng'wēēnoon. Ki kāroomēch :icheek miisin nyēē kimānyoolchinē kōōrooni. ³⁹ /Kikēēng'āloolēē bichoo nyēē karaam kuuyu kiikoosēē keyy Yēyiin, nteenee mānāānyōōr kiyēē kikuurtoochi :Yēyiin,

11:32 Kiir. 4:4—5:31; 6:11—8:32; 11:1—12:7; 13:2—16:31; 1Sām. 16:1, 13; 1Bāy. 2:11 **11:33** Kiir. 14:6-7; 1Sām. 17:34-36; Tān. 6:1-28

11:34 Tān. 3:23-25 **11:35** 1Bāy. 17:17-24; 2Bāy. 4:18-37 **11:36** Cherem. 20:2; 37:15 **11:37** 2Tēt. 24:21; Cherem. 26:23

40 kuuyu kiikuchōbwēech :inee kiy nyēē karaam miisin. Kimāchē kule kunyōōr :bichooto āk acheek kiyoo /kēētuwēnēēnēech yoo kaakeeyit tabanta.

12

Ōmuytoochinē kuu Yēesu

1 Tākēēmiitē :acheek keeweetaab labateet kēelābātē ānkēēmuutwēech :biiko chēē chaang' choo kisimkookaasee key Yēyiin. Kunyoo, okany kēēmētē kiy ake tukul nyēē rikirēech ānkiitiliil key ām wōlēē mii :ng'ōōkiswookik choo noynooyēech ānkēēmuytoochi keelabat.

2 Okany kiirōotootē Yēesu nyoo intōowēech kiikaasee key Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēech ākoy tabanta. Maneechuchuuy key yoo kinyālilē nteenee kichamta key kume ām keel nyēbo kāāntosuurrāt ām murtooywoontēēt kubo ng'erekweek chēē kimii kukānyoonu. Nto mii yoo, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin kubāytooyiis :tukwaay. ³ Kimuytoochi :Yēesu wēchēētaab kibng'ōōkisiis. Kunyi, osoot baa kiyēē kibuntēē :inee, simōōchoosyē ānkubēkwook :moonik.

Chuulēech :Yēyiin

4 Mānōōbooryēē :akweek mbo miyootyēētaab kōōrooni kut owaste korotiikwook. ⁵ Ōrōotootē kiyēē mwooyē :siruutēk kurubta key akweek choo ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Mwooyē :siruutēk kule, “Lakwanyuu, -meetay yoo kachuuling' :Yēyiin nto kumeeyng' key :moo yoo kāyisuung'

⁶ kuuyu chuulē :Yēyiin chii nyoo chāmē

ānkubāsē nyoo yibē kule lakwanyii.”†

⁷ Yoo /kēēmii /kēēchuulook ōmuytoochinē, kuuyu yibook :Yēyiin kuu lōkōkyii. Ara, miitē man :leekwa nyēē māchuulē :kwaan? ⁸ Yoo /kamakeechuulaak kuu yoo / kēēchuulē lēēkōōy, kōōbooru kule -mōōyēku lōkōkaab :kayta, nteenee ōyēku lēēkōōy chēbo saang'. ⁹ Kikēēboontē :tukul mbo baaba chēē kichuulēēch ānkikiywēyē. Kunyi kiiywēyē sōō, kule nee Baaba Yēyiin nyoo kēēnyōōrunēē soboonto? ¹⁰ Kichuulēēch :mbo baaba choo bo kōōrēēt ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri kuu wōlēē kikāstooy :icheek. Nteenee chuulēēch :Yēyiin sikēētiliiti kuu inee. ¹¹ Ng'woonchēēch yoo / kēēchuulēēch āmēēng'ērēēchēēch. Nteenee mākōōnkēt :biiko lētuunoo choo /kiikiineet wōlēē yēytooy tukuuk chēē churtootiin ānkunyōōr tankaseet.

Keebe kōōrēēnyoo nyēē mēēsimsiimāktōōs

¹² Ōtitiir āwunnyēkwook choo kōōwuusootē ānkōōkomkoomu kuutung'ookwook choo kāākuranchooch. ¹³ / Kēēbēēsyētēē kēēlto nyēē chuulaat,† / simakiinach choo sōnkōchootiin nteenee kukimkiimiitu.

¹⁴ Osyeem ōburtooy keey biiko tukul ām tāloosyēēt, ānkōōtililiitu kuuyu māmii :chii nyēē makukas Mokoryoontēēt yoo mā tiliil. ¹⁵ Okas kule makusta :chii chamateetaab :Yēyiin sukung'eet -mabiit :keet nyēē ng'waa nyēē imuuchē kooyiimaak ankunyeeree

† **12:6** Kāālēwēnik 3:11-12   **12:6** Ng'oong'. 3:19   **12:7** Kiruu. 8:5   **12:10** Mat. 5:48; 2Bēt. 1:4   **12:12** Isa. 35:3   † **12:13** Kāālēw. 4:26   **12:14** Tyēēn. 34:14; Mat. 5:9; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Ibu. 12:11

:ng'woonēenyii biiko chēē chaang'. ¹⁶ Okas kule mayey :chii ng'aleekaab martaayeet, nto kutay Yēyiin kuu yoo kitāyē :Esaawu sukwooltooy bērunyii bo kibooreet kuwalee āmnyoo buch. ¹⁷ Ōnkētē kule kitay :kwaan kōōbēruur inee lētuunoo yoo kimāchē kunyōōr bēruuro. Ānkoo kiriir nyēē tyaa, maneemuuch kuweech kāāsōōtēywēēkaab kwaan.

¹⁸ Manookwaa bakeenke Tulwēētaab Sinaay nyoo kiirikitiitē, nyoo kikiker :boolteet kule tutung', tuuluunkēnēēt āk wusōōnēēt, ¹⁹ chēyātēētaab aryeembuut āk kaaruumeetaab kuutiib chii. Yoto kabokukas :biiko kuutiinaa, kusooysooyiis / kumātākēēmwoochi ng'ālyoo ake, ²⁰ kuuyu kimāmāchē takukas ng'aleechaa / kikēēmwooyē kule yoo kātiiny mbo :tyoony lekemaanaa kumāchāktōōs / keewiiree rwoontōōk kut kume. ²¹ Kiyōng'ōsyi *Muusa :ng'aleechaa kut kumwooy kule, “Kāāmuy kut abootan!”† ²² Nteenee kookwaa :akweek lekemeetaab *Sāāyōōn, *kiriinkēētaab Yēyiin, Yēērusālēēm :nyoto nyēbo kibkōōnkōy wōlēē mii :malayikaanik chēē chaang' miisin chēē ng'ērēkootiin. ²³ Kookwaa nanyuun wōlēē mii :kibōōrēētōōk choo sirootiin kooyndōōkwaa ām Kaab Yēyiin ankookwaa wōlēē mii :Yēyiin nyoo itilchinē biiko tukul ng'aleek āk wōlēē mii :tāmirmirookaab biiko choo kāroomēch choo kiikuyit tabanta. ²⁴ Kookwaa wōlēē mii :Yēēsu nyoo kiyibu

---

12:15 Kiruu. 29:18; Kala. 1:6   **12:16** Toowu. 25:29-34   **12:17** Toowu. 27:30-40   **12:19** Chuy. 19:16-22; 20:18-21   **12:20** Chuy. 19:12-13   † **12:21** Kiruu. 9:19   **12:22** Kala. 4:26; Ibu. 13:14
12:23 Ng'oong'. 3:5

kiirootypeet nyēē lēēl nyoo kiityiichēē korotiikyii choo kiwāstooy keey kōō-ārōōr ng'aleek chēē kāroomēch kusiir korotiik choo kibo Abēl.

²⁵ Oriib keey nanyuun, amootay ōkāsyi Yēyiin nyoo ng'āloolwook. Yoo kimachilil :biiko choo kitāyē kukāsyi Yēyiin nyoo king'āloolchinē kuchōōnēē kōōrēēt ii, kēēchililtooy ānō :acheek yoo kakiichuchuuyee keey Yēyiin nyoo ng'āloolwēēch kuchōōnēē kibkōōnkōy? ²⁶ Kiisimsiimākoy :kōōrēēt yooto ām kaaruumeetaab kuutiinyii, nto raat kiikukuurto kule, “+Māātimtiim subak kōōrēēt ng'wēny āk wōliin bo barak.”†

²⁷ Ng'ālyoontoonoo bo 'subak' kōōbooru kule +/ mākiinēmto kiy nyoo itimtiimāktōōs nto nyooto ku barak āk ng'wēny. Yooto mākung'ēt :tukuuk chēē mēētimtiimāktōōs. ²⁸ Kēēmiitē :acheek bokēēnyōōru kōōrēenyoo nyēē mēētimtiimāktōōs. Kunyi, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ānkēēyēchi yiisyēēt nyēē /kēēchāmē ānkiiywēyē inee miisin, ²⁹ kuuyu wuu :Yēyiintēēnyoo maata nyēē irikitiitē nyēē iwoonyē biich.

13

Wōlēē /kiing'erēēktooy Yēyiin

¹ Otas taay :akweek ōchoomtōōsii kuuyu ōtuubchē. ² Lēyyē, ōtoochē mbo soboyiin kuuyu kiikuyey :alake kuu nyooto ankutaach

12:24 Luuka 22:20; Toowu. 4:10; Ibu. 8:6; 9:12-22; 1Bēt. 1:2

12:25 Ibu. 2:2; 3:7-19; 6:4-6 † **12:26** Akaay 2:6 **12:26** Chuy. 19:18; Akaay 2:6, 21 **12:28** Ibu. 13:14 **12:29** Kiruu. 4:24

13:1 Kala. 6:10; Ibu. 6:10; 10:24; 13:16; 1Bēt. 1:22

malayikaanik kumēēnkētē. ³ Ōyibē biiko choo mii kāābrātiisyō wuu nyēē ōboontē keey. Ōkāsē nkicheek choo nyāliltōōs wuu nyēē ōnyāliltōōsii :tukul.

⁴ Māchāktōōs kukas :chii ake tukul kule kākoonyit kēēsyēēt. Māchāktōōs kukoonyitē :saanteet koorkēēnyii ānkukoonyit :koorkēēt saanteenyii kuuyu ing'woonchinē :Yēyiin biiko choo rwootootē keey nto choo mārtootē. ⁵ Osatee keey muchastaab beesan ankooyemakse ām tukuuk chēē ōboontē kuuyu mwooyē :Yēyiin kule, “Mākoy abakaaktiing' āmāāmētiing'.”† ⁶ Kunyi āmuuchē amwaay ām nyikanateet kule, “Yēētiintēnyuu :Yēyiin. -Māmii :kiy nyēē inyōkōōrtoo. Kunyoo, nee :nyēē imuuchē kuyeyeena :chii buch?”†

⁷ Ōsōōtē kāāntōōyikwook choo kisimkwoomwook ng'aleekaab Yēyiin. Osoot baa wōlēē kiming'tooy :bichoo ankookaasee keey Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :icheek.

⁸ Manaaweek :Yēēsu Kiriistō. Inee :nyooto kibo kēny, nyiitēnyi bo raat ānku nyoo wēētii kibchuulyo. ⁹ -Mookany kooberbeeraak :kāānēētuutēk alake chēē moosootiin. Karaam yoo kēēkimkiim :Yēyiin kāāsōōtēywēēkyoo ām chamateenyii kusiir yoo /kakeerub ntāsimuutēkaab āmit chēē māyēētyēēchinē biich.

¹⁰ Kēētinyē :acheek *kāābkōrōs nyēē lēēl nyēē -/mākēēchāmchinē mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeeek.

13:2 Toowu. 18:1-8; 19:1-3; Room. 12:13; 1Tēm. 3:2; 5:10; 1Bēt. 4:9; 3Yoowa. 5-8 **13:3** Mat. 25:36; Ibu. 10:34 **13:4** 1Kōōr. 7:2-4; 1Tēēs. 4:3-7 † **13:5** Kiruutēk 31:6 **13:5** Filib. 4:11-12; 1Tēm. 6:7-10 † **13:6** Tyēēnwookik 118:6-7 **13:7** 1Kōōr. 4:16 **13:8** Isa. 41:4

11 Yibē :kibkōrōs nyēē wōō kiisēēnikaab tyoong'in kukwa Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin sukōōbuuktēē ng'ōōkisto, nteenee / kēēbēēlēē tyoong'iichoo *kiriinkēēt saang'. 12 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kimēēchi :Yēēsu *kiriinkēēt saang' sukōōtiliilēē biiko korotiikyii. 13 Kunyoo nanyuun, okany keebe *kiriinkēēt saang' wōloo /kikiinchuruurēē Yēēsu ānkoo +/- mākiinchuruurēēch nkacheek. 14 -Mākēēboontē *kiriinkēēt nyēbo kiinkō ām kōōrooni, nteenee kēēkānyoonu *kiriinkēēt nyēē lēēl nyēē mākuchō. 15 Kunyoo, okany kiikoochinē ākookoy Yēyiin kōrōsēēkaab kaakaastaayeet kubo Yēēsu ānkēēsilitooy kaayneenyii. 16 Okas kule ōyēyē ng'al chēē kāroomēch ānkōōyēētyēēchinē keey, kuuyu kōrōsēēk :chuutēchu chēē ing'ērēēchē Yēyiin. 17 Ōkoonyit kāāntōōyikwook ānkōōrubē kiyēē mwooyē. Icheek :chēē riibook ānkōōnkētē kule +/- makeetebee ng'aleek kurubta keey āk yiisyooni. Yoo kōōkoonyit kāāntōōyichoo, mākuyēyē yiisyōōnuutēkwaa ām ng'erekweek, nto yoo -mōōkoonyitē, kuwuuyiityinē :yiisyēēt āmēēbērē mākuyēētyēēchook kiy.

18 Ōsoowēēch. Kēēmāchē kēēminy ām kēēlto nyēē yibwēēch koonyit. Ānkētē kule māmiitē :kiy nyēē miyaat nyēē kyaayey. 19 Āmāchē kule ōsoowoo kuu nyiitēnyi sāāchōō wōloo ōmiitē ām lēēkitō.

Saayeeet

13:11 Laawi. 16:15; Chuy. 29:14; Ibu. 9:7   **13:12** Luuka 23:26; 22:20   **13:14** Filib. 3:20; Ibu. 11:9-10, 13, 16; 12:22, 28; 1Bēt. 2:11; Ng'oong'. 21:2   **13:15** Tyēēn. 50:23; Ēfēēs. 5:19-20   **13:16** Filib. 4:18; Ibu. 13:1   **13:17** Ēsēk. 3:17; Yēyuut. 20:28-31; 1Kōōr. 16:16; 1Bēt. 5:1-4   **13:18** Yēyuut. 24:16; Room. 15:30; Ibu. 10:22

20-21 Kukōōnook :Yēyiintēētaab tāloosyēēt kiy ake tukul nyēē karaam sooyey kiyēē mächē :inee. Yēyiin nyoo kiing'ēētēē meet Mokoryoontēenyoo Yēesu, nyoo ākiintēēt nyēē wōō nyēbo kēechiirēk. / Kikeeyey kirootyaanaa wēētii kibchuulyo kubununēē korotiikaab Yēesu. Kuyey :Yēyiin yiisyēēnyii ām wōlēē kēēmiitē kubununēē Yēesu Kiriistō sikiing'ereech inee. Kutōrōriit :inee ākookoy! Kuwuuyiit nyooto.

Ng'aleekaab lētuut

²² Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āsooyook ōmuytoochinē lōkōōywēchu ititiirē biich ānkoo kunwaach :barwaani. ²³ Āmāchē ōnkēt kule / kookiityaakta tuubchēēnyoo Tēmētēēwō ām kāābrātiisyō. Yoo kāsimkuchō, +makeekwaante keey bokeekasaak. ²⁴ Osuboowēēch kāāntōōyikwook tukul ākoo biikaab Kiriistō tukul. Isubooyook :tuubchōōsyēk chēbo Itaalya. ²⁵ Kōōbēruurook :Yēyiin akweek tukul.

Biibilya Nyēē Tiliil New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022

c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928